

Kráľovský odev sám osebe nepatrí medzi kráľovské insígnie, v niektorých arcinaratívoch je však nositeľom význačnej symboliky. Napr. v gnostickej poéme *Hymnus o šate slávy* tkvie završujúci zmysel mystickej cesty nebeského syna v dosiahnutí kráľovského statusu, a to v spojení sa s božským rúchom („Celý som sa v ňom uvidel a spoznal tak seba samého [...] A kráľovské pohyby smerovali ku mne a vzrástli tak mocne, že sa im rúcho vytrhlo z ruky v túžbe po tom, kto si ho má obliecť“; Skutky Tomášove 108 – 113, in: Pokorný, 1998, s. 19 – 20); v indickom epose *Rámájana* zase črievice získajú svoju čaromoc dotykom s chodidlami kráľa Rámu, ktorý sa v období svojho exilu nimi necháva v kráľovstve symbolicky zastupovať a oni spravodlivo vládnu namiesto neho.

§ 3 Literatúra:

- FRAZER, James George. 1994. *Zlatá ratolest*. Praha: Mladá fronta, 1994.
 MIKOLAJ, Stanislav. 2017. *Kráľ Artuš v histórii a mýtoch*. Čadca: Kysucké múzeum v Čadci, 2017.
 MOORE, Robert – GILLETE, Douglas. 2015. *Kráľ, válečník, kouzelník, milovník*. Praha: Portál, 2015.
 POKORNÝ, Petr. 1998. *Píseň o perle. Tajné knihy starověkých gnostiků*. Praha: Vyšehrad, 1998.
 ROUX, Jean-Paul. 2009. *Kráľ. Mýty a symboly*. Praha: Argo, 2009.
 SOFOKLES. 1975. *Tragédie*. Praha: Svoboda, 1975.
 VAND DER LEEUW, Gerardus. 1948. *La Religion dans son essence et ses manifestations*. Paris: Payot, 1948.

§ 4 Autorka: Mariana Čechová

EXISTENCIÁLY

.....

§ 1 Základné danosti ľudského pobytu vo svete podľa Martina Heideggera.

§ 2 Nemecký filozof Martin Heidegger vymedzil *existenciály* v diele *Bytie a čas* (v origináli *Sein und Zeit*, prvýkrát publikované v roku 1927). Objasňoval ich ako príznačné „bytosné rysy“ (danosti, parametre, atribúty, príznaky) ľudskej existencie (Heidegger, 1996, s. 62). Pretože medzi reálnym svetom a textom je podľa *arcitextuálnej tematológie* ikonický vzťah, termín *existenciál* sa tu používa aj na zobrazenie týchto daností v textovom modeli sveta (Čechová, 2019).

Existenciály postihujú danosti ľudského bytia ako celku. To znamená, že sa nevzťahujú iba k reálnemu svetu (existenciu v ňom) a k jeho zobrazeniu v umeleckom/estetickom texte, ale aj k tomu, ako sa o svete a umeleckom texte pojmovovo vypovedá, čiže k vede. V jej rámci ide potom aj o tvorcov a príjemcov vedeckých výpovedí, k vedeckej obci a spôsobu jej správania. Veda je totiž, ako zdôrazňuje Heidegger, jedným zo spôsobov „bytia vo svete“ (Heidegger, s. 27; pozri aj s. 29, 390). *Arcitextuálna tematológia* niektoré existenciály (aktuálne) usúvzťahuje prednostne s touto oblasťou. Tá zahŕňa na spôsob Esherovej slučky dokonca aj výklad samého Heideggerovho diela (pozri napr. litografiu Mauritsa C. Eschera *Print Gallery* z roku 1956: jedna a tá istá figúra je tu súčasťou vystaveného diela a zároveň divákom, ktorý sa na dieľo „zvonku“ pozerá).

Uvedeným dvom okruhom dosahu existenciálov (1. životný svet zahŕňajúci aj vedu a 2. jeho ikonizácia) zodpovedá rozčlenenie konkretizujúceho výkladu existenciálov do dvoch hesiel:

- *Konkrétne existenciály – ikonizácia;*
- *Konkrétne existenciály – metodologický dosah.*

V prvom hesle sa objasňujú tie danosti ľudskej existencie, ktorých vysvetľujúca pôsobnosť sa v aktuálnych výskumoch *arcitextuálnej tematólogie* vzťahuje predovšetkým k *téme arcinaratívov*.

V druhom hesle sa objasňujú tie danosti ľudskej existencie, ktorých vysvetľujúca pôsobnosť sa v aktuálnych výskumoch *arcitextuálnej tematólogie* vzťahuje predovšetkým k vedeckému správaniu. *Arcitextuálnej tematólogii* tieto existenciály pomáhajú pri koncepcno-metodologickom sebazdôvodňovaní vo vzťahu k iným spôsobom vedy, a to aj na epistemologickej úrovni (rovina, samozrejme, neraz podvedome prijímaných predstáv o tom, ako sa treba vedecky správať, aká má byť veda, čo je jej podstatou, cieľom či zmyslom a pod.).

Pritom platí, že všetky existenciály:

1. sú danosťami tzv. aktuálneho životného sveta a môžu mať na vedu ako jej súčasť metodologický dosah;
2. môžu byť zobrazované (ikonizované).

Arcitextuálna tematólogia ~ Heidegger. Ambíciou *arcitextuálnej tematólogie* pri odkazovaní na existenciály nie je prekračovať svoje kompetencie ako literárno-/umenovednej disciplíny. Nesnaží sa interpretovať Heideggerovo dielo a v ňom obsiahnutú koncepciu existenciálov v odborovom rámci (kóde) filozofie, rekonštruovať ich v pôvodnom autorskom, dobovom a žánrovo-druhovom kontexte či vo vývinovom rade filozofického myslenia (napr. nárokovať si na postihnutie toho, ako existenciály mienil sám Heidegger, ako sa zvyšňovali a na čo nadväzovali vo vtedajšom filozofickom diskurze). Naopak, vedome ich z týchto súvislostí vyčleňuje. Operuje s nimi účelovo a v tomto zmysle (svoj)voľne, ako sa jej to pre jej vlastné ciele hodí (k programovému zdôvodneniu takého postupu pozri Plesník, 2001, s. 57 – 76). To značí, že existenciály a ďalšie pojmy či tvrdenia z Heideggerovej práce, vyňaté z pôvodného kontextu a začlenené do nových súvislostí vlastného, tematólogického výkladu, v ňom môžu nadobúdať posunutý alebo aj výrazne odlišný význam ako v diele *Bytie a čas*. Kritérium náležitosti tu nie je zhoda ani súlad s tým, ako ich Heidegger výslovne alebo implicitne (podľa filozofických vykladáčov jeho koncepcie) mienil, ale vnútorná neprotirečivosť (konzistentnosť) a najmä zmysluplnosť samého tematólogického výkladu. *Arcitextuálna tematólogia* sa cieľovo (ako na predmet výkladu) zameriava na existenciály samé (ich zobrazenie), nie na Heideggerovu koncepciu. Heideggerov text tu slúži inštrumentálne a v tomto zmysle druhotne či služobne „len“ ako ukazovateľ (index) istých daností umeleckého stvárnenia ľudskej existencie a pojmového výkladu tohto stvárnenia (ako súčasti reálneho životného sveta). Skutočnosť, že *arcitextuálna tematólogia* pri charakterizovaní existenciálov citujúco alebo parafrázujúco aktuálne využíva najmä Heideggerove charakteristiky, na podstate tohto účelového prístupu nič nemení (čo svojím spôsobom korešponduje s Heideggerovým, od Husserla prevzatým imperatívom „k veciam samým“). Tým sa a priori vymedzuje proti prípadným výhradám, že výklad existenciálov v rámci *arcitextuálnej tematólogie* je dezinterpretáciou Heideggerovho diela, pokiaľ by sa pri tom argumentovalo iba odchýlkami od neho.

Nejde pritom o neobvyklý postup. V dejinách humanistiky nachádzame viacero prípadov, keď sa na pôvodné pojmy, formulácie či celé koncepcie nenadväzovalo reprodukčným, ale produkčným (a v tomto zmysle vo vzťahu k originálu do istej miery bez-ohľadným) spôsobom. Príklady: takmer celá novoveká semioticky/semiologicky orientovaná umenoveda pracuje s termínom *konotácia* odlišne od toho, ako ho pôvodne vymedzil John Stuart Mill. U Milla ide o implikovaný predikát, t. j. vlastnosť označeného objektu (napr. konotáciou slova „ľad“ je chlad). V súdobej umenovede, estetike, literárnej vede, ale aj v jazykovede sa označuje ako konotácia a z toho odvodenými výrazmi (derivátmi) vcelku čokoľvek, čo recipientovi daný znak okrem svojho vecného, denotatívneho významu privádza na (pod)vedomie (napr. slovo „jeseň“ melanchóliu, hoci tá nie je predikátom tohto ročného obdobia, ale stav, ktorý v ňom môže človek prežívať). Obdobne sa v umenovede narába (operuje) nielen s Millovými s termínmi designát a denotát, ale aj s klasickými poetologickými kategóriami vcelku (osobitne postmoderná filozofia, estetika a umenoveda takto nakladá s trópami a figúrami oproti ich pôvodnému vymedzeniu).

Pragmatický prístup *arcitextuálnej tematológie* k Heideggerovmu dielu sa prejavuje už v tom, že za *existenciály* pokladá aj tie danosti ľudskej existencie, ktoré Heidegger takto výslovne neoznačil, a že, naopak, od niektorých rysov ľudskej existencie, ktoré Heidegger označuje ako *existenciály* (prinajmenšom zatiaľ) odhliada.

V súvis s tým vyvstáva otázka, prečo *arcitextuálna tematológia* pri takomto uvoľnenom prístupe vôbec na Heideggera odkazuje. Je to tak preto, lebo *existenciály* sústavne identifikoval práve Heidegger a zamlčovať, že *arcitextuálna tematológia* sa nimi zaoberá (akokoľvek nezáväzne vo vzťahu k originálu) práve na tento podnet, by zastieralo skutočný stav vecí, ako aj preto, lebo Heideggerove charakteristiky niektorých stránok *existenciálov* sú mimoriadne výstižné aj v posunutom kontexte tematologického výkladu. Sama ich tematologická adaptácia je podnietená faktom, že *existenciály* význačne dopĺňajú pojmoslovnú výbavu klasickej tematológie. Heuristický potenciál Heideggerovho diela pritom nie je dosiaľ v literárnej vede, a teda ani v *arcitextuálnej tematológii* naplno využitý.

Arcitextuálna tematológia v Heideggerovom diele *Bytie a čas* rozpoznáva (i to je prejav jej „účelového“ prístupu) dve výkladové vrstvy:

1. Rovina skúsenostných postrehov (empirických evidencií), ktorá zrejme nadväzuje na niektoré stránky fenomenologickej koncepcie Heideggerovho školiťela Edmunda Husserla (ohľad na prirodzený predvedecký životný svet) a ktorá sa u Heideggera presadzuje najmä pri výklade *existenciálov*. Túto vrstvu *arcitextuálna tematológia* tematológia pragmaticky využíva.
2. Abstraktno-špekulatívna, teoretizujúca a filozoficky zovšeobecňujúca rovina, menej podporovaná odkazmi na životnú skúsenosť, ktorá zrejme nadväzuje na tradíciu nemeckej klasickej filozofie a ktorá sa výraznejšie presadzuje predovšetkým vo výklade *temporality* (časovosti). Od nej *arcitextuálna tematológia* viac-menej odhliada.

Doterajšie pokusy o využitie Heideggerovej koncepcie v literárnej vede (umenovede, estetike) – ak odhliadneme od úvah o literatúre a umení v rámci samej existencialistickej filozofie – budovali najmä na druhej, abstraktno-špekulatívnej, k temporalite sa vzťahujúcej vrstve Heideggerovho diela (k tomu pozri napr. Steiger, 1969; Zuska, 1992, 1993; Mathauser, 1993;

k výraznejším pokusom o literárnovedné využitie prvej vrstvy a existenciálov pozri najmä Bílik, 2017; Čechová, 2019).

Existenciály a iné tematologické kategórie. Existenciály sa môžu prekryvať s inými, z odlišného hľadiska vymedzenými tematologickými pojmami, napr. s *motívom, funkciou, tematickým algoritmom, konaním, stavom, rečou, prostredím*. Voľba toho či onoho označenia (napr. *existenciál* alebo *stav*) závisí od výkladového kontextu (zdôraznenie existenciálnych súvislostí alebo dôraz na väzbu k zaužívanému tematologickému pojmosloviu).

Hodnotové podložie existenciálov. Existenciály sú hodnotovo obojaké (ambivalentné). Ak účelové využitie existenciálov s metodologickým dosahom v rámci *arcitextuálnej tematológie* slúži skôr kritickému sebvymedzeniu vo vzťahu k niektorým spôsobom vedeckého správania, neznamená to, že nemajú aj či prvorado pozitívnu platnosť (napr. *existenciál neurčitého „ono sa“* pri sociálnom učení ako zvláštneho prípadu napodobňovania). *Arcitextuálna tematológia* sa pri výklade konkrétnych existenciálov na úkor vyváženej úplnosti výberovo zameriava na tie ich stránky, ktoré sú pre jej účely relevantné.

§ 3 Literatúra:

- BÍLIK, René. 2017. Poetika existencie (metodologicko-interpretácia štúdia). *Slovenská literatúra*, 2017, roč. 64, č. 3, s. 175 – 191.
- ČECHOVÁ, Mariana. 2017. Arcitextuálna tematológia. *Litikon*, 2017, roč. 2, č. 1, s. 280 – 282.
- ČECHOVÁ, Mariana a kol. 2016. *Osnovné tematické algoritmy v slovesnom umení (s intersemiotickými a interdisciplinárnymi presahmi)*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2016.
- ČECHOVÁ, Mariana. 2019. *Andersencia*. Praha: Verbum, 2019.
- HEIDEGGER, Martin. 1996. *Bytí a čas*. Praha: OIKOYMENH, 1996.
- MATHAUSER, Zdeněk. 1994. Otázka časovosti v estetice. *Estetika*, 1994, roč. 31, č. 1, s. 51 – 53.
- PLESNÍK, Lubomír. 2001. *Estetika jednakosti*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2001.
- STEIGER, Emil. 1969. *Základní pojmy poetiky*. Praha: Československý spisovatel, 1969.
- ZUSKA, Vlastimil. 1992. Heidegger, Whitehead a temporalita (estetického) znaku. *Estetika*, 1992, roč. 29, č. 1, s. 13 – 27.
- ZUSKA, Vlastimil. 1993. *Temporalita metafory*. Praha: GRYP, 1993.

§ 4 Autor: Lubomír Plesník